

SENDİKAL MÜCADELEDE ARAÇLAR

Yol-İş Dergisi, Eylül 2007

Yıldırım Koç
Eğitim Dairesi Başkanı

Sendikacılık hareketi giderek büyüyen sorunlarla karşı karşıyadır. Üye sayısının azalması, bu sorunların en önemlisidir. Ancak, diğer alanlarda da sorunların büyüdüğü, sendikaların gücünün ve etkisinin azaldığı görülmektedir. Bu şartlarda, yeni mücadele araçlarının daha etkili bir biçimde kullanılmasında yarar vardır.

Sendikacılık hareketi, sorunların çözümünün siyasal alana kaydığı koşullarda, üyelerinin çıkarlarını korumak gibi en temel ve basit görevi yerine getirmeye çalışırken bile, aktif siyasal faaliyet ile daha yakından ilgilenmelidir. Bu konu Türkiye’de yıllardır tartışılmaktadır. Ancak 1997 yılından beri işçi sendikalarının siyasal faaliyeti konusunda en geniş haklar tanınmış bulunmakla birlikte, işçi sendikaları bu konuda somut adım atmamaktadır.

1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendikal Birlikleri Hakkında Kanun’un 5. maddesi kesin bir siyasal faaliyet yasağı getirmişti: “İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayım faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar.” Bu maddenin ihlalinin yaptırımını sendikanın üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılmasıydı (M.7).

1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Yasasında bu yasak büyük ölçüde kaldırıldı (M.16): “Bu kanuna göre kurulan mesleki teşekküller: Siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden her hangi bir suretle maddi yardım kabul edemez ve onlara maddi yardımda bulunamaz ve onların teşkilatı içerisinde yer alamazlar; bir siyasi partinin adı altında mesleki teşekkül kurulamaz.”

Bu düzenlemede sendikaların siyasal faaliyetlerinin önündeki engeller kaldırılıyor; ancak siyasal partilerle organik bağ yasaklanıyordu.

1982 Anayasası bu özgürlükleri tümüyle kaldırdı (M.52): Sendikalar... siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar...”

1983 yılında askeri yönetim döneminde kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Yasasının 37. Maddesi bu yasakları daha da kapsamlı bir hale getirdi:

“Sendika ve konfederasyonlar siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramaz ve işbirliği yapamazlar ve bunlarla hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemezler, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış alamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasi amaçla ortak hareket edemezler, bir siyasi partinin adını, amblem veya işaretlerini kullanamazlar. Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz.

“Bir siyasi partinin yönetim organlarından herhangi birinde görev alan sendika veya konfederasyon yöneticilerinin, bu göreve geldikleri andan itibaren sendika veya konfederasyondaki görevleri kendiliğinden sona erer.”

Sendikaların siyasal faaliyetleri konusunda ilk olumlu adım, 1995 yılında Anayasanın 52. maddesinin kaldırılmasıydı. Böylece, sendikaların siyasal faaliyeti bir anayasal yasak olmaktan çıktı; yalnızca yasa ile yasaklandı.

1997 yılında da 2821 sayılı Sendikalar Yasasının yukarıda belirtilen iki fıkrası iptal edildi.

Günümüzde sendikaların siyasal faaliyeti konusunda çok geniş bir özgürlük söz konusudur. Türkiye sendikacılık hareketi, siyasal faaliyet olanakları açısından, tarihinin en özgür dönemini yaşamaktadır. Bu konudaki kısıtlamalar, sendikaların siyasal partilerden maddi yardım alamaması (2821/40), siyasal parti adıyla ve amblemiyle sendika kurulmaması ve sendika yöneticilerinin milletvekili seçildiğinde sendika yöneticiliği görevinin sona ermesidir (Anayasa, M.82).

Sendikalar günümüzde, bağımsız adayları veya siyasal partileri destekleyebilirler ve hatta siyasal parti bile kurabilirler. Bu olanak, sendikaların siyasal partilerce kullanılması biçiminde değil de, işçi sınıfının siyasal alanda da doğrudan etkisini kullanması biçiminde değerlendirilirse; bu olanaktan, yalnızca sendikalı işçiler için değil, işçi sınıfının ve halkın tümünün çıkarları doğrultusunda etkili bir araç olarak yararlanılabilir.

İşçi sınıfı içinde farklı siyasal eğilimler vardır. Ancak, işçi sınıfına ve ülkemize yönelik saldırı karşısında, Soğuk Savaş döneminin siyasal önyargıları büyük ölçüde silinmiş durumdadır. Etnik kökene ve dini inanca dayalı farklılıkların işçi sınıfını bölmeye engel olunabilirse, işçi sınıfının sınıf temelinde siyasallaşması ve siyasete doğrudan müdahil olması mümkündür.

Burada kaçınılması gereken bir hata, 1975-1980 döneminde işçi sendikacılığında yaşanan ve günümüzde bazı kamu çalışanları sendikalarında tekrarlanan, siyasal örgütlenmelerin sendikayı dışarıdan yönetme eğilimidir. Bu uygulama, sporcuya yapılan doping gibidir. İlk başta, siyasi hareketin verdiği destekle, sendikal çalışmada bir atılım yapılır; özverili siyasal kadroların katkılarıyla büyük gösteriler ve eylemler düzenlenir. Ancak, siyasal hareket, bu desteğin karşılığını örgütü yönlendirerek ve hatta yöneterek almaya başladığında, dopingin olumsuz etkileri çıkmaya başlar; sendikada bölünmeler, iç kavgalar, tasfiyecilik ve zayıflama gündeme gelir. Siyasal bir örgütün kontrolü altına giren sendika, siyasal alandaki her türlü gelişmenin, bölünmenin ve çatışmanın kendi içine de yansıdığını görür.

Sendikacılığın elindeki önemli mücadele araçlarından biri, çalışma mevzuatının demokratikleştirilmesi konusunda Anayasa'nın 90. maddesinde yapılmış olan değişikliği ve onaylanmış ILO Sözleşmelerini kullanmaktır.

Ülkelerin onayladıkları uluslararası sözleşmelerin ve antlaşmaların iç mevzuatla ilişkisi geçmişten beri dikkatle düzenlenen bir konudur; çünkü uluslararası metinlerin doğrudan uygulanırlığını kabul etmek, ulusal egemenliğin kısmen devri anlamına gelir.

Bu konu, 1961 Anayasası'nın 65. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: **“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149'uncu ve 151'inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz.”**

1982 Anayasası'nın 90. maddesinin son fıkrası da şu şekildeydi: **“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz.”**

Uluslararası antlaşmaların doğrudan uygulanırlığı konusu AKP iktidarı döneminde 2004 yılında TBMM gündemine geldi. AKP'li milletvekillerinin kanun teklifinde, Anayasa'nın 90. maddesine şu hükmün eklenmesi öngörülüyordu: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

Kanun teklifinin genel gerekçesinde, “temel hak ve hürriyetlerin, evrensel düzeyde kabul edilmiş standart ve normlar ile Avrupa Birliği kriterleri seviyesine çıkarılması amacıyla

kanunlarımızda düzenlemeler yapılması ihtiyacı temel yasamız olan Anayasa'da da değişiklikler yapma zorunluluğunu doğurmuştur" deniliyordu. Madde gerekçesi ise şöyleydi: "Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın halinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90'ncı maddenin son fıkrasına hüküm eklenmiştir." Bu hüküm, Anayasa Komisyonu tarafından da kabul edildi.

7 Mayıs 2004 günü yapılan TBMM Genel Kurul görüşmeleri sırasında CHP'li bazı milletvekilleri, konuya açıklık getirmek amacıyla, teklifin başına "Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Uluslararası Çalışma Örgütü çerçevesinde yapılarak" ibaresinin eklenmesini önerdiler. Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu bu konuda şu görüşü belirtti: "Bu sayma yöntemini biz, teknik olarak doğru bulmuyoruz. Yani, belki, bu, amaç olarak doğru; ama, netice itibarıyla, madde tekniği bakımından, ben –Komisyon olarak- yerinde bulmuyorum." Önerge reddedildi. Teklif, 5170 sayılı Kanun olarak kabul edildi.

Böylece, 7 Mayıs 2004 tarihinde 5170 sayılı Yasayla Anayasa'nın 90. maddesine şu hüküm eklendi: "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." Diğer bir deyişle, bu kapsamdaki uluslararası belgeler **doğrudan uygulanırlık** kazanmıştır; bunlarla çelişen iç mevzuat hükümlerinin "yok" ("**zimmen mülga**") sayılması gerekmektedir.

Bu düzenleme, Türkiye'nin taraf olduğu tüm insan hakları sözleşmelerini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin onaylamış olduğu tüm ILO Sözleşmeleri bu kapsamdadır. Türkiye, onayladığı ILO Sözleşmeleri ile iç mevzuatının çelişmesi durumunda, ILO Sözleşmesini uygulamakla yükümlüdür. Ancak, onaylama sürecinden geçmeyen bildirgeler ve tavsiye kararları, bu kapsamın dışındadır.

Bu düzenleme, yasalarla sınırlı değildir. Anayasa'ya eklenen cümlede, "milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi" ifadesi yer almaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası antlaşmalarla yalnızca "kanun"un değil, bir bütün olarak "mevzuat"ın çelişmesi durumunda da bu uygulama zorunludur. Burada ortaya çıkan bir sorun, uluslararası antlaşma ile Anayasa'nın çelişmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda da uluslararası antlaşma uygulanmak zorundadır.

Madde metninde yer alan "esas alınır" ifadesi, uluslararası sözleşmelerin ulusal hukuka üstün tutulduğu anlamına gelmektedir. Ancak, ulusal hukuk, uluslararası sözleşmeden daha ileri haklar tanıyorsa, ulusal hukuk uygulanacaktır. Aynı konuda farklı düzenleme yapan birden çok uluslararası sözleşme varsa, en ileri haklar getiren sözleşme uygulanmak zorundadır.

Düzenleme, yargıyı olduğu kadar yürütmeyi ve yasamayı da bağlamaktadır. Yargı organları bu genel ilkeye göre hareket etmelidir. Yargıçlar, taraflarca ileri sürülmesi bile, kendiliklerinden uluslararası sözleşmeyi dikkate alarak karar vermelidir. Yürütme, karar verir ve uygularken, uluslararası sözleşmeye öncelik vermelidir. Yasama organı yeni bir yasa çıkarırken, uluslararası sözleşme ile çelişilmemesine dikkat etmelidir.

Düzenleme, uluslararası denetim organlarının kararlarını da göz önüne almalıdır. Bu konu özellikle ILO Sözleşmeleri için son derece önemlidir. ILO Sözleşmeleri kısa metinlerdir ve özellikle son 60 yıllık dönemde önemli kararlarla yorumlanmış ve zenginleştirilmiştir. Öncelikle ILO Yönetim Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından oluşturulan Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi'nin ILO Yönetim Kurulu tarafından onaylanan kararları, Anayasa'nın 90. maddesindeki değişiklik sonrasında bağlayıcılık kazanmıştır. Aynı şekilde, ILO Yönetim

Kurulu tarafından atanan 20 hukukçudan oluşan Uzmanlar Komitesi'nin kararları da bağlayıcıdır.

Bu düzenleme sonrasında, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi eline çok güçlü bir silah geçirmiştir. Bu silahın, akıllı ve etkili bir biçimde kullanılması durumunda, sendikalaşma, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkı konularındaki tüm yetersizlikler, 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmelerinin doğrudan uygulanması sağlanarak, giderilebilecektir. Ayrıca, taşeronlukla mücadelede 94 sayılı ILO Sözleşmesi'nin, işyeri sendika temsilcilerine ve diğer işçi temsilcilerine güvence sağlanması konusunda 135 sayılı ILO Sözleşmesi'nin, iş güvencesindeki yetersizlikler konusunda 158 sayılı ILO Sözleşmesi'nin etkili bir biçimde kullanılması mümkündür.

Sendikaların mücadelede kullanabileceği diğer bir önemli araç, yargı organlarının özelleştirmelerde verdiği yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarıdır. Özelleştirmenin ülkemiz, halkımız ve işçi sınıfımız açısından olumsuz sonuçları yaşandıkça, özelleştirme yapılan yörelerde özelleştirme karşıtı halk örgütlenmeleri ortaya çıkmaktadır. Sendikalar, özelleştirmelere ilişkin yürürlüğü durdurma ve iptal kararlarını etkili bir biçimde kullanarak, anti-emperyalist çizgide geniş halk ittifakları örgütleyebilir.

Sendikaların eylemleri önemlidir; ancak her eylem iki tarafı kesen kılıçtır. Başarısız kalan eylemler de olumsuz sonuç doğurur. En önemli eylem, genel grevdir. Ancak, enerji, telekomünikasyon ve bankacılık sektörlerinde eylem yapılmadığında, hayat durmaz. Bu üç sektördeki eylemler ekonomiyi felce uğratar. Bugüne kadar bu üç sektörde ülke çapında yaygın eylemler gerçekleştirilmemiştir. 20 – 30 bin kişilik mitinglerle emperyalizmi ve ülkemizdeki işbirlikçilerini geriletme mümkün değildir. Zaten, son 6-7 yıldır eylemlerde sürekli bir katılım ve coşku eksikliği gözlenmektedir. 87 sayılı ILO Sözleşmesi'ne dayanılarak kabul edilen ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi kararları, barışçıl olmak, yalnızca siyasi amaçlı olmamak ve "temel hizmetler" olarak nitelendirilen alanlarda olmamak koşuluyla, son derece geniş bir eylem ve grev hakkı tanımaktadır. Böylece, geçmişte yalnızca meşru olan kitle eylemleri, günümüzde yasallık da kazanmıştır. Ancak buna karşın katılım ve coşku gerilemektedir.

Sendikalar işçi sınıfının ve halkın tüketici olarak gücünü sendikal mücadelede kullanabilir. Bu konuda bugüne kadar yapılan girişimler, yeterli altyapı çalışması yapılmadığından, başarısız kalmıştır. İşçi sınıfının tüketici olarak gücü, işçi sınıfına düşmanlık edenlere karşı da etkili bir biçimde kullanılabilir.